

До питання про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України

Писарева Е.А.¹, Клапоушак Д.С.²

Опубліковано	Секція	УДК
11.11.2022	Право	347.5

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7508222>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена визначенню підходів до вирішення питань, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України. Автори наголошують, що збройна агресія російської федерації, яка почалась у лютому 2014 року і перейшла у фазу повномасштабних воєнних дій у лютому 2022 року, спричинила і продовжує завдавати майнової та моральної шкоди громадянам України, які потерпають від фізичних і моральних страждань, несуть майнові збитки від знищення та ушкодження власного майна; об'єктам військової, транспортної, промислової інфраструктури, що є власністю держави, територіальних громад, юридичних осіб; бізнес-структурам через руйнування та знищення, а також через упущену вигоду, неможливість отримання доходів. Тому гостро постає питання захисту порушених прав та інтересів постраждалих осіб, напрацювання дієвого механізму відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої цією збройною агресією.

Українці звертаються за відшкодуванням завданої шкоди як в національні суди на підставі норм діючого цивільного законодавства, так і в міжнародні судові інстанції. Але дієвого механізму відшкодування шкоди, що завдана збройною агресією, на сьогодні немає. На теперішній час розроблена низка нормативних актів, які передбачають окремі питання відшкодування шкоди, завданої воєнними діями країни-агресора, зокрема відшкодування за зруйноване житло, фіксацію завданої шкоди тощо. Розроблені два законопроекти, які в певній мірі передбачають організаційно-правові питання щодо відшкодування шкоди, завданої під час збройної агресії.

Проаналізувавши існуючі підходи до вирішення питань відшкодування шкоди завданої збройною агресією, авторами пропонується передбачити в цивільному законодавстві спеціальний делікт – відшкодування шкоди, завданої збройною агресією іншої країни та визначити, що така шкода відшкодовується без урахування вини особи,

¹ Писарева Е.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9706-1739>.

² Клапоушак Д.С., здобувач вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3371-366X>

яка її завдала. У відповідності до цього делікту пропонується прийняти окремий закон, в якому визначити порядок відшкодування шкоди, завданої збройною агресією іншої держави, враховуючи міжнародний досвід у вказаному питанні, а також положення вже розроблених законопроектів та критичні зауваження до них.

Ключові слова: збройна агресія, майнова шкода, моральна шкода, обов'язок відшкодування шкоди, механізм відшкодування шкоди, компенсація.

On the issue of compensation for damage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine

Annotation. The article is devoted to defining approaches to resolving issues related to compensation for damage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The authors emphasize that the armed aggression of the Russian Federation, which began in February 2014 and went into the phase of full-scale military operations in February 2022, caused and continues to cause property and moral damage to the citizens of Ukraine, who suffer from physical and moral suffering, bear property losses from destruction and damage to own property; objects of military, transport, industrial infrastructure that are the property of the state, territorial communities, legal entities; business structures due to destruction and destruction, as well as due to lost profits, inability to receive income. Therefore, the issue of protecting the violated rights and interests of the affected persons, developing an effective mechanism for compensation for property and moral damage caused by this armed aggression, is acute.

Ukrainians apply for compensation for damages both in national courts based on the norms of the current civil legislation and in international courts. But there is currently no effective mechanism for compensation for damage caused by armed aggression. To date, a number of normative acts have been developed, which provide for separate issues of compensation for damage caused by the military actions of the aggressor country, in particular, compensation for destroyed housing, fixing the damage caused, etc. Two draft laws have been developed, which to a certain extent provide for organizational and legal issues regarding compensation for damage caused during armed aggression.

Having analyzed the existing approaches to resolving the issues of compensation for damage caused by armed aggression, the authors propose to provide for a special tort in civil legislation - compensation for damage caused by armed aggression of another country and to determine that such damage is compensated without taking into account the fault of the person who caused it. In accordance with this delict, it is proposed to adopt a separate law in which to determine the procedure for compensation for damage caused by the armed aggression of another state, taking into account international experience in this matter, as well as the provisions of already developed draft laws and critical comments on them.

Keywords: armed aggression, property damage, moral damage, obligation to compensate damage, damage compensation mechanism, compensation.

Вступ

У 2014 році російська федерація (далі - рф) розпочала гібридну війну проти України із застосуванням різного роду військової зброї, методів інформаційної війни та інше, що призвело до анексії Автономної Республіки Крим, часткового захоплення Донецької та Луганської областей і проголошення на цих територіях так званих «народних республік», дії агресора супроводжувалися завданням шкоди як державі Україна в цілому, так і її громадянам. Як зазначають фахівці, «у той період така шкода полягала не тільки в знищенні чи руйнуванні цивільного майна в результаті штурмів

та обстрілів, а й у масштабному вилученні (конфіскації) цивільного майна окупаційною владою» [1]. На цей період було оголошено проведення Антитерористичної операції на сході України, яка згодом переформатувалась на Операцію об'єднаних сил, але єдиного дієвого механізму відшкодування шкоди, завданої з боку країни-агресора, протягом цього часу так і не було вироблено.

24 лютого 2022 року російська федерація із застосуванням зброї вторглася на територію України, фактично почавши війну проти неї. Воєнними діями з боку рф продовжується завдання майнової та моральної шкоди громадянам України, які втрачають своїх рідних, потерпають від фізичних і моральних страждань, несуть майнові збитки від знищення та ушкодження майна. Під постійними обстрілами перебувають об'єкти військової, транспортної, промислової інфраструктури, що є власністю держави, територіальних громад, юридичних осіб. Значних втрат зазнає й бізнес-структури через руйнування та знищення, а також через упущену вигоду, неможливість отримання доходів.

Тому гостро постає питання захисту порушених прав та інтересів постраждалих осіб, напрацювання дієвого механізму відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої збройною агресією рф.

Проблеми регулювання та практика реалізації відшкодування шкоди, завданої, зокрема, внаслідок збройної агресії рф, ставали предметом розгляду таких вчених і юристів-практиків, як А. Анісімова, О. Валендюк, Х.В. Войцеховська, М. Гнатюк, О.М. Клименко, Л.В. Мамчур, С.І. Ярош та інших. Однак, здебільшого розглядаються загальнотеоретичні положення щодо відшкодування шкоди без конкретизації та звернення до питання практичної реалізації, тому деякі аспекти даної тематики залишаються поза увагою, а «масштаб військових дій і завданих матеріальних втрат, неясність у питанні можливості вирішення репараційних виплат російською федерацією на підставі угод зумовлюють необхідність вироблення нових механізмів стягнення збитків з рф» [2].

Відповідно, *метою даної статті* є визначення підходів до вирішення питань, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України.

Результати

Ще з 2014 року, від початку тимчасової окупації окремих територій, Україна вчинила низку юридичних дій з метою отримання відшкодування від російської федерації за шкоду, заподіяну збройною агресією. Так, у Європейському суді з прав людини перебуває на розгляді справа за заявами України проти рф та розглядаються тисячі індивідуальних скарг, у Міжнародному суді ООН розглядається позов України проти рф з метою притягнення останньої до відповідальності за вчинення актів тероризму і дискримінації, до арбітражів у Нідерландах, Франції та Швейцарії зверталися представники крупного українського бізнесу, зокрема, «ПриватБанк», «Ощадбанк», «Укрнафта», НАК «Нафтогаз», НАК «Укренерго», ДТЕК тощо. Ці звернення свідчать про можливість застосування міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої в результаті збройної агресії.

Звертаються українці за захистом порушених прав діями країни-агресора та з вимогами про відшкодування завданої шкоди і в національні суди. Але розгляд таких справ має певні труднощі, які пов'язані як із визначенням особи, на яку має бути покладено обов'язок відшкодування шкоди, так і з самим механізмом відшкодування такої шкоди, який не передбачено національним законодавством.

За загальним правилом обов'язок відшкодування шкоди покладається або безпосередньо на заподіювача такої шкоди, або на особу, яка визначена

законодавством (наприклад, обов'язок відшкодувати шкоду, завдану малолітньою особою, покладається на її батьків, що передбачено статтею 1178 ЦК України). При заподіянні шкоди воєнними діями майже неможливо з'ясувати, хто з військовослужбовців армії країни-агресора завдав шкоди, а тому доречним було б покласти обов'язок відшкодування завданої шкоди на саму країну-агресора. Але в таких випадках діє концепція (принцип) судового імунітету, яка впливає з принципу «*par in parem non habet imperium*», що означає «рівний над рівним влади не має».

Дію цієї концепції уніфіковано у двох конвенціях: Європейській конвенції про імунітет держав, прийнятій Радою Європи 16 травня 1972 р., та Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийнятій резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї 2 грудня 2004 р. Вона передбачає непідсудність держави в національних судах іншої держави, тобто відповідна країна може стати відповідачем у справі лише з власної згоди. Обидві Конвенції передбачають, що договірною державою не може посилатися на імунітет від юрисдикції при розгляді справи в суді іншої договірної держави, який зазвичай має компетенцію розглядати справи, які стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду. Відповідне положення закріплено у статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право». На практиці це виражалось через направлення до компетентних органів держави, зокрема, міністерства закордонних справ або міністерства юстиції, запиту щодо участі у справі, однак на сьогоднішні дипломатичні зв'язки між Україною і країною-агресором РФ розірвано і надіслання даного запиту є об'єктивно неможливим.

В Україні 14 квітня 2022 р. Верховним Судом було прийнято постанову у справі № 308/9708/19, де зазначається про відсутність судового імунітету РФ у справах про відшкодування шкоди, заподіяної державою-агресором. Верховний Суд у своїй постанові виходить з того, що російська федерація вийшла за межі своїх суверенних прав, оскільки вона втручається шляхом збройної агресії в іншу країну, заперечує суверенітет України та вчиняє щодо неї загарбницьку війну, жодних зобов'язань поважати та дотримуватися суверенітету цієї країни немає, а отже це дає підстави не застосовувати (ігнорувати) принцип імунітету держави та розглядати справи про відшкодування шкоди, заподіяної фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни після початку війни в Україні (з 2014 року), де відповідачем визначено російську федерацію [3]. Прийняття такої постанови надало можливості національним судам визнавати відповідачем за позовами про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ, безпосередньо саму державу-агресора і покладати на неї обов'язок відшкодування. Зокрема, прикладом є рішення, що набуло законної сили, Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 26 липня 2022 року по справі № 344/5555/22, у якій з держави-агресора РФ було стягнуто п'ятсот тисяч гривень на користь потерпілої дівчини з Харкова, яка рятувала власне життя та життя своєї на той час ще ненародженої дитини через обстріли міста та була вимушена виїхати до іншої області, наново облаштувати свій побут тощо, через що зазнала значних витрат. [4].

Але в цьому сенсі постає питання, чи не порушується в таких судових процесах принцип змагальності, адже рішення фактично приймається на основі викладених обставин позивача (постраждалої особи) за відсутності відповідача та викладення його позиції? Крім того, питання є і до збору і надання доказів заподіяння шкоди, адже наразі фіксуються й оцінюються збитки, завдані пошкодженням і знищенням нерухомого майна [5], однак мова не йде про рухоме майно, тим більш про докази завдання

моральної шкоди. Також не передбачено насьогодні й самого механізму відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ.

Такі справи розглядаються на підставі статей 22, 23, 1166, 1167, 1177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [6]. Статтями 1166 і 1167 ЦК України передбачено загальний делікт відшкодування шкоди, який включає необхідним доведення: протиправності діяння заподіювача шкоди; факту настання протиправного результату – заподіяння самої шкоди (збитків); причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням і протиправним результатом; вини заподіювача шкоди. У делікті щодо відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, можливо було б передбачити доведення трьох елементів без доведення вини, тому що факт агресії, нападу на іншу країну, окупація її території свідчить про навмисні дії країни-агресора, які спрямовані на зміну самого порядку мирного існування і функціонування країни, що зазнала такого нападу.

Стаття 1177 ЦК України передбачає спеціальний делікт щодо відшкодування (компенсації) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, зокрема, порушенням законів і звичаїв війни, що передбачено статтею 438 Кримінального кодексу України. Але сама стаття 1177 ЦК України не передбачає механізму відшкодування шкоди, а лише зазначає, що шкода, яка завдана фізичній особі кримінальним правопорушенням, відшкодовується (компенсується) відповідно до закону. Тобто передбачається існування спеціального нормативно-правового акту, який би регулював такі відносини.

Слід зазначити, що у деякій мірі відшкодування шкоди, завданої воєнними ситуаціями як різновидом надзвичайних ситуацій, врегульовано Кодексом цивільного захисту України, у статті 84 якого передбачено надання заходів соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації, які включають: 1) надання (виплату) матеріальної допомоги (компенсації); 2) забезпечення житлом; 3) надання медичної та психологічної допомоги; 4) надання гуманітарної допомоги; 5) надання інших видів допомоги [7]. До постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації цим законом віднесені особи, яким заподіяно моральну, фізичну або матеріальну шкоду внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків. При цьому Кодексом цивільного захисту України передбачено надання грошової компенсації від держави тим постраждалим особам, які втратили житло, в тому числі яке зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації [8]. Як зазначає адвокат С. Ярош, «можливо, ці процедури не є досконалими, але все ж таки їх передбачено, що дає змогу органам місцевого самоврядування фіксувати факт заподіяння шкоди та видавати довідки про визнання осіб постраждалими» [1]. Але норма Кодексу цивільного захисту України, що передбачає відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, відсилає нас до окремого закону.

Крім того, стаття 1177 ЦК України розповсюджує свою дію тільки на постраждалих фізичних осіб. Всі ці фактори надають можливість стверджувати про необхідність прийняття спеціального нормативно-правового акту, яким би були врегульовані відносини по відшкодуванню шкоди, завданої збройною агресією.

Звісно, що існують різні форми відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій, які в той чи інший спосіб застосовуються після завершення збройної агресії. До них відносять контрибуції, репарації, конфіскації, реституції, субституції тощо. Ці форми застосовуються за відповідними угодами між сторонами конфлікту або із залученням інших країн, застосуванням міжнародних інституцій. При цьому вироблення механізму відшкодування шкоди в кожному випадку має індивідуальні

риси та особливості. Як зазначають фахівці, «якщо держава перемогла у війні, то вона мала можливість виплатити компенсації потерпілим за рахунок отриманих репарацій (сум, які виплачуються переможеним для відшкодування витрат переможця) чи контрибуцій (сум, які переможець стягує з переможеного як «плату за програш»). Отже, якщо війну було програно, то потерпілі мешканці такої держави могли розраховувати лише на залишки внутрішніх ресурсів своєї країни чи милість переможця» [9]. Тому розробка нормативно-правових актів, які б регулювали порядок відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, є нагальною потребою. На це спрямована робота створеної Указом Президента України від 18 травня 2022 року робочої групи, якій доручено «розробити та внести пропозиції щодо засобів та правових інструментів відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, у тому числі репарації, конфіскації, контрибуції, а також кроків щодо їх упровадження з урахуванням міжнародно-правових механізмів, міжнародного досвіду та судової практики» [10].

Народними депутатами за час повномасштабного вторгнення були розроблені та надані на розгляд Верховної Ради України два законопроекти, що стосуються відшкодування шкоди постраждалим від збройної агресії російської федерації.

У проекті Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 24 березня 2022 р. №7198 визначені правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації з дня набрання чинності Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» (далі – Законопроект №7198) [11]. Метою цього законопроекту є забезпечення компенсації громадянам України за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ, а також збору інформації для майбутніх позовів держави Україна до Російської Федерації у зв'язку з військовою агресією останньої [12].

У вказаному законопроекті під компенсацією розуміється відшкодування майнової шкоди за пошкоджений та (або) знищений об'єкт нерухомого майна, завданої внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ. Така компенсація надається у порядку черговості за поданням заяви до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації у вигляді: а) грошової компенсації шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок отримувача компенсації; б) об'єкта нерухомого майна шляхом фінансування його будівництва; в) фінансування виконання будівельних робіт з відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку.

Слід зауважити, що автори Законопроекту №7198 визначають компенсацію у сенсі відшкодування, хоча між цими поняттями є суттєва різниця, бо під компенсацією розуміється виплати, розмір яких встановлюється за домовленістю сторін або у розмірі, що встановлений суб'єктом владних повноважень. Проте під відшкодуванням розуміється стягнення з винної особи, яка вчинила протиправні дії, сум, що дозволяють потерпілому у повному обсязі відшкодувати понесені збитки та (або) відновити первісне становище. На це вказується і у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України [13]. Про те, що у Законопроекті №7198 мова йде не зовсім про компенсацію, вказує і положення частини 3 статті 4, і визначення розміру компенсації, що регулюється статтями 5, 6, 7 Законопроекту №7198.

Як зазначається у статті 12 Законопроекту №7198 джерелами фінансування компенсації є фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації; міжнародна технічна та (або) поворотна або безповоротна фінансова допомога; інші джерела, не заборонені законодавством України. Ймовірно, фонд має стати акумулятором і розподільовачем коштів, призначених для компенсації, і наповнюватися за рахунок вилучених активів рф в Україні та інших країнах світу. Тому потрібно розробити чіткий механізм передання грошових активів рф у вказаний фонд.

Отримувачами компенсації можуть бути громадяни України, які є: власниками пошкоджених та (або) знищених об'єктів нерухомого майна; особами, які здійснили інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт та які не прийнято в експлуатацію; членами житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які викупили квартиру, інше житлове приміщення кооперативу, але не оформили право власності на нього; спадкоємцями вищезазначених осіб; а також об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, управителі багатоквартирних будинків, житлово-будівельними (житловими) кооперативами, які здійснюють утримання відповідних будинків, щодо відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку. Тобто отримувачами визнаються тільки фізичні особи, при чому саме громадяни України, що протирічить статті 26 Конституції України, згідно якої «іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України». Можливо, автори Законопроекту №7198 користуються конструкцією статті 47 Конституції України, де при визначенні права на житло використовується поняття «громадянин».

Законопроектом №7198 передбачено створення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією рф як єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи, що призначена для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації (документів) про майно, яке пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації, власників такого майна, компенсацію за пошкодження та знищення такого об'єкта та іншу інформацію (документи), визначену Законом. Але з назви законопроекту слід зробити висновок, що мова буде йти тільки про нерухоме майно, яке пошкоджено чи знищено в результаті збройної агресії, а не про все майно, до якого відноситься і рухоме.

Тому треба погодитись із висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України про техніко-юридичне та редакційне доопрацювання вказаного проекту.

Іншим законопроектом стосовно відшкодування шкоди постраждалим від збройної агресії російської федерації є Проект Закону України «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 17 травня 2022 р. №7385 (далі – Законпроект №7385) [14], яким визначаються особливості державної політики щодо відшкодування у повному обсязі шкоди, заподіяної збройною агресією російської федерації. На думку розробників проекту прийняття вказаного Закону створить основу для впровадження на державному рівні механізмів повного відшкодування шкоди потерпілим, завданої збройною агресією рф, починаючи з 2014 року [15].

Дію Законопроєкту №7385 пропонується розповсюдити не тільки на фізичну особу, якій збройною агресією російської федерації завдано моральної, фізичної та (або) майнової шкоди, але й на юридичну особу приватного права, фізичну особу – підприємця, яким збройною агресією рф завдано майнової шкоди. З цією метою пропонується створити Реєстр потерпілих внаслідок збройної агресії як єдину державну інформаційно-телекомунікаційну систему, яка, зокрема, призначена для збирання, накопичення, обробки, зберігання та захисту інформації про потерпілих внаслідок збройної агресії рф та завданих ним збитків тощо. Право відшкодування заподіяної шкоди мають також спадкоємці (правонаступники) потерпілих внаслідок збройної агресії рф.

Законопроєктом №7385 визначені види шкоди, що завдана особам збройною агресією рф, які підлягають відшкодуванню. По-перше, це шкода заподіяна здоров'ю потерпілого або в разі його смерті внаслідок такої агресії. Вона розраховується з урахуванням: 1) допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності; 2) одноразової допомоги в разі стійкої втрати працездатності або смерті потерпілого; 3) щомісячних виплат у разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого; 4) виплати потерпілому під час його реабілітації; 5) щомісячних виплат особам, які мають на них право в разі смерті потерпілого; 6) відшкодування вартості комплексу ритуальних послуг, пов'язаних з похованням померлого (ст. 18 Законопроєкту №7385).

По-друге, шкода заподіяна майну фізичної особи внаслідок збройної агресії рф, яка розраховується з урахуванням: 1) шкоди за пошкоджений та (або) знищений об'єкт нерухомого майна; 2) шкоди за пошкоджений та (або) знищений об'єкт рухомого майна (ст. 20 Законопроєкту №7385).

По-третє, це шкода заподіяна фізичній особі, яка була вимушена залишити або покинути своє місце проживання (внутрішньо переміщена особа) внаслідок збройної агресії рф, яка розраховується з урахуванням: 1) вартості проїзду до місця перебування і назад; 2) витрат на найм житлового приміщення, вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу (ст. 22 Законопроєкту №7385).

По-четверте, моральна шкода заподіяна фізичній особі внаслідок збройної агресії рф, що розраховується з урахуванням моральних переживань у зв'язку з ушкодженням здоров'я; порушень права власності; порушень нормальних життєвих зв'язків; порушення стосунків з оточуючими людьми; при настанні інших негативних наслідків (ст. 24 Законопроєкту №7385).

По-п'яте, шкода заподіяна майну юридичної особи, фізичної особи-підприємця внаслідок збройної агресії рф, яка розраховується з урахуванням: - вартості втраченого, знищеного чи пошкодженого майна; - упущеної вигоди; - втрат від неоплачених товарів, робіт та послуг, наданих та спожитих на тимчасово окупованих територіях (ст. 26 Законопроєкту №7385).

При цьому Методика розрахунку розміру відповідного виду шкоди покладається на Кабінет Міністрів України.

Під майновою шкодою, згідно вказаного Законопроєкту, слід розуміти (збитки) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні, або прямі збитки) та доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода, або непрямі збитки). При цьому у Законопроєкті №7385 не вказується, що розуміється під моральною шкодою саме в контексті цього Закону, а також не передбачається відшкодування моральної шкоди юридичним особам і особам-підприємцям.

Для керівництва та управління системою відшкодування шкоди, у тому числі, провадження акумуляції та обліку коштів, наданих державі Україна на підставі міжнародних договорів (за рахунок заарештованих активів), здійснення виплати (відшкодування), підготовки документів та здійснення розрахунків для виплат, контролю за цільовим використанням коштів створюється спеціальний державний орган – Фонд відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації. Слід зазначити, що пропозиція створення такого фонду аналогічна тим, які були запропоновані у законопроектах щодо реалізації положень статті 1177 ЦК України.

Джерелами забезпечення відшкодування шкоди, завданою збройною агресією російської федерації, згідно статті 28 Законопроекту №7385, є: кошти та інше майно держави-агресора та її резидентів, інших осіб, протиправні дії яких призвели до збройної агресії проти України; внески юридичних та фізичних осіб; цільові гранти, надані іншими державами, міжнародними організаціями, фондами, що здійснюють розподіл та надання таких грантів; кошти та майно у формі благодійної, гуманітарної та технічної допомоги, у тому числі переданих від іноземних держав, міждержавних, міжурядових та міжнародних організацій; інші джерела фінансування, не заборонені законодавством.

Відшкодування здійснюється шляхом перерахування грошових коштів на користь потерпілої особи або її представників. При цьому розмір відшкодування зменшується на розмір компенсації, яка була виплачена потерпілій особі за рахунок державного бюджету України, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Слід зазначити, що на думку практикуючих юристів «цей законопроект виглядає таким, що може бути прийнятим і стати основним механізмом для відшкодування шкоди потерпілим», хоча і не позбавлений певних недоліків, законодавчої неузгодженості, корупційних ризиків [16]. З іншого боку, Міністерство фінансів України взагалі не підтримало цей законопроект в основному через наявність Законопроекту №7198. На думку державного органу влади прийняття Законопроекту №7385 «призведе до дублювання різних джерел фінансування і подвійного відшкодування за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна» [17].

Висновки

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася ще у лютому 2014 року на окремих територіях нашої держави і через вісім років перейшла у фазу широкомасштабних воєнних дій на всій території країни, призвела до колосальних збитків, ушкоджень і руйнувань, порушила права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб, держави загалом. Тому питання відшкодування шкоди як одного із дієвих способів захисту порушених прав, підходів до визначення його механізму постає сьогодні доволі гостро. Передбачений у сучасному законодавстві механізм відшкодування шкоди не враховує особливостей її завдання збройною агресією іншої держави, про що свідчать і формування робочої групи з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, і низка прийнятих нормативних актів стосовно цього питання, і законопроекти, які розроблені за місяці повномасштабного вторгнення. Пропонується додати до глави 82 ЦК України окрему статтю, яка передбачала б спеціальний делікт – відшкодування шкоди, завданої збройною агресією іншої країни. Визначити, що така шкода відшкодовується без урахування вини особи, яка її завдала. У відповідності до цієї статті слід прийняти окремий закон, в якому визначити порядок відшкодування шкоди, завданої збройною агресією іншої держави,

враховуючи міжнародний досвід у вказаному питанні, а також положення розроблених законопроектів та критичні зауваження до них.

Список використаних джерел

1. Ярош С. І знов про відшкодування шкоди, завданої агресією рф. *Юридична Газета online*. 2022. 22 серпня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf.html>
2. Валендюк О., Гнатюк М. Окремі аспекти відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок військової агресії російської федерації проти України. *PRAVO.UA*. 2022. 22 липня. URL: <https://pravo.ua/okremi-aspekty-vidshkoduvannia-shkody-zavdanoi-vnaslidok-viiskovoi-ahresii-rosiiskoi-federatsii-proty-ukrainy/>
3. Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року по справі №308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>
4. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 26 липня 2022 року по справі № 344/5555/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105546152>
5. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. №380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#n48>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
7. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 р. №5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №№ 34-35. Ст. 458.
8. Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, затв. постановою КМ України від 02 вересня 2020 №767. *Урядовий кур'єр*. 2020. 8 вересня. №173.
9. Ярош С. До питання про відшкодування шкоди, завданої воєнними діями. *Юридична Газета online*. 2022. 2 серпня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/do-pitannya-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-voennimi-diyami.html>
10. Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Указ Президента України від 18 травня 2022 р. №346/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3462022-42577>
11. Проект Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 24 березня 2022 р. №7198. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275>
12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 24 березня 2022 р. №7198. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248278>
13. Висновок на проект Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації», наданий Головним науково-експертним управлінням Апарату

- Верховної Ради України від 30 березня 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1251060>
14. Проект Закону України «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 17 травня 2022 р. №7385. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1306069>
 15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 17 травня 2022 р. №7385. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1306073>
 16. Борис С., Рибачок А. Відшкодування шкоди потерпілим від збройної агресії російської федерації. *Юридична Газета online*. 2022. 8 червня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/vidshkoduvannya-shkodi-poterpilim-vid-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskoyi-federaciyi.html>
 17. Експертний висновок Міністерства фінансів України до законопроекту згідно зі статтею 27 Бюджетного кодексу України від 10 червня 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1401999>